

Fennisme Soomes töötavate eesti lektorite keelekasutuses

Viimasel ajal on eesti keelde tulnud arvukalt fennisme. Neid on käsitlenud Tiiu Erelt (1995) ja aasta hiljem Joel Sang (1996). Sangalt pärinevad muuhulgas järgmised read:

„On veel üks kitsas, kuid hästi toimiv kanal, mille kaudu soome laenud on viimasel paarikümnel aastal tunginud eesti kirjakeelde – eesti lektorid Soome ülikoolides. Raske öelda, kas neid on ajendanud kihk emakeelt harida või on soome keelendid neile tahtmatult külge jäänud, aga pärast naasmist kubiseb nende kõne fennismidest. Et paljud neist on kirjamehed, siis on neil õnnestunud üldisemalt käibelega lasta märkimisväärne hulk soome sõnu ja väljendeid: *edustama, vastustama, vastulause, jäärpäine, aeg kulub umbe* jne. Nende vahendusel on toimumas ka soomepärase partsiaalsubjekti sissetung: „Nimetava ja omastava seoseid on järgmisi.”” (Sang 1996: 5.)

Nagu sellest tsitaadist nähtub, on eesti lektoritele antud üsna oluline roll eesti keele risustamisel. Sang pakub muidugi üle. Kuid küllap mingi tõetera tema jutus siiski on, sest pikka aega võõrsil elades jääb võõrast keelest ikka midagi külge ka ning kirjutavate inimestena on eesti lektoritel tõepoolest võimalik seda võõrast laiemaltki levitada. Ilmselt oli varem eesti lektorite osa suurem. Olid ju eesti lektorid neid väheseid õnnelikke, kes Soome pääsesid, ja soome keele prestiiž oli väga suur. Praegu, mil soome keel pääseb eesti keelt mõjutama väga paljude kanalite kaudu, pole eesti keele lektorite osa Eestis kõneldava eesti keele risustamisel ilmselt enam kuigi märkimisväärne, pealegi on seda väga raske kindlaks määrata. Nii et eestlaste eesti keele aspektist eesti lektorite keelekasutust jälgida ilmselt pole mõtet. Sellel võib aga

olla väike mõte sees soomlaste õpetamise aspektist. On ju vaja, et soomlastele õpetataks puhast, fennismidest rikkumata eesti keelt. Olen natuke jälginud viimase aja eesti lektorite kõne- ja kirjabruuki. Pilt on üldiselt positiivne, kuid mõne tera võib siiski leida.

Leksikaalseid ja grammatilisi fennisme

Substantiive:

jätkukursus pro järgkursus
matk pro reis: Seppo on jälle matkal.
alustus pro sissejuhatav ettekanne: Mul pole ettekanne, vaid alustus.
tent pro eksam, arvestus: Mul on ainult kaks tenti jäänud.
laidos pro kateeder, õppetool: Lähen soome keele laidosesse.

Adjektiive:

omapärane pro algupärane, oma: Kui vaadata keeltes olemasolevaid futuurumeid, selgub, et omapäraseid futuurumeid pole olemaski.

Verbe:

sobima-verbi tavalisest suurem kasutussagedus:
Loodame, et osavõtt seminarist sulle ikka veel sobib.
Kas sobib, kui ma tulen homme.
modaalverbi saama kasutamine deontilises tähenduses võima asemel:
Kas ma saan sind aidata? pro Kas ma võin sind aidata?
Laidoses ei saa suitsetada pro Kateedris ei tohi suitsetada.
Ülikoolist ei saa materjale välja viia pro Ülikoolist ei tohi materjale välja viia.
kiitma pro tänama: Kiidan kõiki osavõtjaid.

kannatama pro tasuma: Meil kannataks seda üritust säilitada.

sallima pro lubama: Siin ei sallita suitsetamist.

ohjama: Annan juhtimise ja ohjamise üle Maiale.

andma pro laskma: Anna olla!

Üks endisi eesti keele lektoreid kirjutab nii:

Üle neljakiimne aasta nukkunud ideed leidsid soodsa pinna seoses N. Liidus toimunud mullistustega (kirjakeeles ainult zool. 'nukuks muutuma').

Suhtluspartikleid ja -väljendeid:

Ai jaa! pro Ah soo!

Jahaa! pro Ahaa!

Juu! pro Jah!

Tagasisidepartikkel mm!

Hei! Hei taas!

Ei muud pro (See on) kõik.

Head päeva jätku!

Nimede käänamine:

Seppo on Tamperel. Tamperele sõidetakse reedel.

Annan sõna Reet Kasikile.

Jaatus ja eitus:

Rõhupartikli küll sage ärajätmine küsilause jaatavast vastusest:

Tulen pro Tulen küll.

ei ... kui eitus:

Kas sa tulid täna? – Ei kui eile.

Tempus:

tulla-tulevik:

Seda tuleme kõik kasutama.

Rektsioon:

*Ta lahkus Keele ja Kirjanduse Instituuti.
Laev lahkus Tallinna.*

Kaassõnad:

*üle pro läbi kellaaja väljendamisel:
Kell on kümme minutit üle kahe (pro kaks läbi).*

Pragmaatilisi fennisme

Soome mõjud ei ilmne mitte ainult leksikas ja grammatikas, vaid ka pragmaatikas ja vestlusnormides.

Soomlastele omane solidaarsussinatamine on järjest rohkem levimas ka eestlaste hulgas. Eesti lektorid pole siin erandid. Soomes olles lähevad eestlased ka omavahel kergemini sina peale üle, eriti soomlaste juuresolekul, kuid ka ilma soomlasteta. Hiljem Eestis võidakse sama inimest jälle teietada. Kuid tundub küll nii, et eesti lektorid sinatavad ka hiljem Eestis olles märksa kergemini kui teised eestlased, sellega tihipeale üle pakkudes. Võõraste, kuid staatusest võrdsete inimeste sinatamine ei pruugi eriti häirida, kuivõrd see on solidaarsussinatamise loomulik laienemisala. Häirib pigem komme sinatada tudengeid. See on pragmaatiline fennism, mis meie situatsiooni ei sobi. Soomes võib ka tudeng öelda õppejõule sina, seega on tegu solidaarsussinatamisega. Eestis sellist solidaarsust veel ei ole. Normaalne tudeng ei sinata õppejõudu ning kui õppejõud ütleb tudengile sina, siis on tegemist ikkagi ebasümmeetrilise sinatamisega, võimu näitamisega, ehkki see võis mõeldud olla solidaarsuse näitamisena.

Eesti ja soome vestlusnormid on üsna erinevad. Võrdlevalt on neid käsitleanud Hille Pajupuu (1995, 1997). Eestlastele on väidetavasti omane aktiivne osalemine vestluses ning ratsionaalsus, nagu näiteks ameeriklastel, sakslastel või venelastel. Soomlastele on seevastu omane passiivne osalemine ning pigem emotsionaalsus kui ratsionaalsus. Eestlane rea-

geerib aktiivselt kõneleja jutule, räägib vahele, vaidleb vastu, napsab kõnelejalt kõnevooru, kui see takerdub. Eestlasele on informatsioon olulisem kui kaasvestleja isik. Pikad rituaalsed sissejuhatavad küsimused, nagu Kuidas vanaema elab? Kas tädi Liisa on terve? jms, samuti pikk tervituste ja soovide jada vestluse lõpus ei ole eestlase jaoks eriti olulised, ehkki päris ilma nendeta ei saa ka eestlane läbi. Soomlane ei katkesta kaasvestleja kõnevooru, ei vaidle, ei paranda kõnelejat, kartes teda solvata. Pikad, info seisukohalt tarbetud rituaalsed sissejuhatused ja hiljem tervitused sugulastele ja tuttavatele ning tänu ja igasugused head soovid sulle endale on obligatoorsed. Soomlasele on kaasvestleja tähtsam kui info. Eestlaste suhtlus on tavaliselt infokeskne, soomlastel inimkeskne. Tundub, et ka eesti lektorite vestlusstiil on mõnevõrra muutunud kaasvestlejat arvestavamaks.

Soomlastele on äärmiselt tähtis enda esitlemine. Telefoni-vestluses tutvustab tavaliselt ennast nii vastaja kui ka helistaja ja seda nii formaalses kui ka mitteformaalses vestluses. Eestlase seisukohast pole tutvustamine sugugi nii vajalik. Vastaja tavaliselt ei nimeta oma nime, vaid piirdub lihtsalt *halloo!*, *jah!* või *kuulen* ütlemisega. Ka tuttav helistaja ei identifitseeri väga sageli iseennast, lootuses et ta tuntakse häälest ära. Ametiasutuses enamasti piirdutakse asutuse nimetamisega, nime öeldakse suhteliselt harva. Ka helistajad ei tutvusta ennast, kui see pole vajalik. Soome ametnik või teenindaja ütleb tavaliselt oma nime ja seda teeb tihti helistajagi. Väga imelik on eestlase jaoks näiteks see, kui bussijaama infosse helistades ütleb soomlane oma nime ning töö- või elukoha.

Tahaksin rõhutada, et soome telefonikombed pole millegi poolest paremad kui eesti omad. Nad on lihtsalt erinevad. Pole mingit vajadust seletada oma nime ütlemata jätmist nõukogude ühiskonna suletusega, nagu seda mõnikord tehakse (Kiin 1998: 70). Sellist telefonistiili on ka avatud ühiskondades. Eesti telefonivestlusi uuriva Andriela Rääbise

(1998) andmetel sarnaneb eesti telefonivestlus tutvustamise seisukohast (mitte muus osas) näiteks ameerika omaga, soome vestlus aga hollandi vestlusega. Rootsi telefonivestlus olevat kusagil kahe vahepeal – vastajad ütlevad tavaliselt oma nime, helistajad aga loodavad, et neid hääle järgi ära tuntakse (tuttavate korral muidugi). Kui nüüd Soomes töötanud eesti lektor ka Eestis püüdlukult telefoni oma nime ütleb ja oma lapsedki niimoodi välja koolitanud on, siis pole tegemist nõukogudeaegse halva kombe kadumisega, vaid suhtlusfennismi omandamisega.

Eestlastel pole põhjust häbeneda oma telefoniharjumusi ega ka oma pisut aktiivsemat vestlusstiili, näiteks mõningast vahelerääkimist. Tagasihoitus tänamisel ja heade soovide ütlemisel ei peaks samuti meile peavalu valmistama. Soomes olnud inimestele võib ju tunduda, et nad on viisakamaks muutunud, kuid tegelikult on nad lihtsalt kaotanud midagi oma eestipärastest joontest. Soomes eesti keelt rääkides peaks eesti lektor ikkagi eesti keele vestlusreeglitest kinni pidama ning need ka üliõpilastele selgeks tegema, et nood ära ei kohkuks, kui teiste eestlastega kokku saavad.

KIRJANDUS

- Erelt, Tiiu 1995: Soome keele kütkes. – Keel ja Kirjandus, 1. 9-19.
- Kiin, Sirje 1998: Kansallisten kulttuurien erikoispiirteitä. Viron ja Suomen kulttuurieroja. – Viron Suomen-instituutin vuosikirja 1995–97. Helsinki-Tallinn. 61-75.
- Pajupuu, Hille 1995: Kultuurikontekst, dialoog, aeg. Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut. Preprint, Tallinn.
- Pajupuu, Hille 1997: Eestlased ja soomlased – probleemitud suhtlejad. – Keel ja Kirjandus, 8. 547-550.
- Rääbis, Andriela 1998: Telefonivestluse sissejuhatus erinevates keeleühiskondades. Tartu (ettekande käsikiri).
- Sang, Joel 1996: Eesti keele ohud. – Keel ja Kirjandus, 1-5.